

อารยะทัศน์ : การต่อต้านทัศน์อารยะ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จักร์ พันธุ์เพชร*

เงื่อนไขแห่งงานเขียน

แม้งานชิ้นนี้จะเกิดจากการมองเห็นและรับรู้ในปรากฏการณ์ทางสังคม-การเมืองของไทยในปัจจุบัน แต่งานชิ้นนี้จะไม่ขอก้าวถึงรายละเอียดของข้อเท็จจริง เพราะการกระทำเช่นนั้นถือเป็นการลดทอนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นให้เหลือเพียงเศษเสี้ยวบางส่วนแล้วแปลงเป็นตัวอักษร ซึ่งผลสุดท้ายย่อมก่อให้เกิดความเคลือบแคลงมากกว่าที่จะทำให้เกิดความชัดเจน โดยเฉพาะเมื่อเป็นการติดต่อจัดเรียง และประกอบสร้างโดยบุคคลที่ไม่มีทางล่วงรู้ในทุกสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทของเหตุการณ์นั้นๆ และงานชิ้นนี้ก็มีได้มีความตั้งใจที่จะชี้ผิด-ถูก หรือพยายามสรรหาเหตุผลมาอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น เพราะการชี้ผิด-ถูกหรือการสรรหาเหตุผลมารองรับปรากฏการณ์มิได้อยู่ในวิสัยที่จะกระทำได้ผ่านกรอบคิดที่พัวพันด้วยมายาคติและข้อจำกัดทางการรับรู้อันเป็นเงื่อนไขสากลของความเป็นมนุษย์ทุกคน ประกอบกับผู้เขียนปฏิเสธการลดทอน/แยกส่วน หรือแม้แต่การเหมารวมในเหตุที่เกิดขึ้นและนำมาวิเคราะห์ได้ และด้วยเหตุผลอื่นอีกหลายประการที่ถกทอร้อยเรียงจนเกิดบทสรุปว่า งานชิ้นนี้เป็นเพียงแง่มุมหนึ่งของผู้เขียนที่เลือกหยิบกรอบคิดเกี่ยวกับอำนาจ วาทกรรม และปฏิบัติการแห่งอำนาจในความหมายของมิเชล ฟูโกมาเป็นแว่นมองเข้าไปในปรากฏการณ์ดังกล่าว

แต่ทั้งนี้ก็ได้หมายความว่า ผู้เขียนได้เลือกหยิบแว่นที่ใช่มองได้อย่างถูกต้อง หรือมีความเข้าใจอย่างลุ่มลึกต่อกรอบมองที่เป็นเสมือนแว่นที่ใช้ตัดวางระหว่งการรับรู้กับสิ่งที่เกิดขึ้น ตรงข้ามผู้เขียนรู้สึกว่าคุณเขียนไม่ได้มีความรู้หรือเข้าใจใดๆ ต่อกรอบคิดอันเป็นความคิดของบุคคลอื่นรวมไปถึงวิธีคิดของผู้เขียนเอง เพราะเมื่องานนี้จบลง ผู้เขียนก็จะไม่สามารถรับรู้ได้ว่าผู้เขียนได้รู้สึกอย่างไรต่อสิ่งที่วิเคราะห์ผ่านงานเขียนนี้

* อาจารย์ประจำ สาขาวิชารัฐศาสตร์ ดำรงตำแหน่งรองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

เหตุใดผู้เขียนจึงคิดเช่นนั้น คงตอบได้เพียงว่า ผู้เขียนเป็นเพียงสิ่งมีชีวิตที่มีหน้าที่ส่งผ่านสิ่งที่คิด ณ วันที่เขียนผ่านออกมาเป็นตัวหนังสือเท่านั้น หาได้เป็นเจ้าของความคิดหรือเจ้าของผลงานที่เขียนขึ้นแต่อย่างใดไม่

ว่าด้วยอำนาจ

งานชิ้นนี้เป็นการวิเคราะห์วาทกรรมที่ว่าด้วย “อารยะขัดขืน” ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยผ่านกรอบคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, ค.ศ. 1926 - 1984) นักคิดกลุ่มหลังสมัยใหม่ (Post-Modern) ที่มองอำนาจในลักษณะที่แปลกแยกไปจากแนวคิดของนักคิดสมัยใหม่อันเป็นกระแสหลักทางความคิดในปัจจุบัน แต่เพื่อมิให้งานชิ้นนี้ขาดความสวยงามลงไป ผู้เขียนจึงขอฉายภาพเพื่อนำเสนอถึงวาทกรรมที่ว่าด้วย “อำนาจ” ในฐานะของผู้ถูกกระทำที่กำลังถูกกระทำจากวาทกรรมที่ว่าด้วย “อารยะขัดขืน” ในบริบทของวาทกรรมแห่งการต่อต้านขัดขืน อีกนัยหนึ่งก็คือการนำเสนอในสองสิ่งที่ต่างเป็น ผู้กระทำและผู้ถูกกระทำในขณะเดียวกัน เพราะหากไม่มี “อำนาจ” เป็นปัจจัยเริ่มต้นแล้ว “การต่อต้านขัดขืน” ก็ย่อมไม่เกิดขึ้น และในทางกลับกัน หากที่ใดปราศจาก “การต่อต้านขัดขืน” ก็จะไม่ส่งผลให้ “อำนาจ” นั้นหมดความหมายลงไปด้วยเช่นกัน ทั้งนี้เพราะ “อำนาจ” กับ “การต่อต้านขัดขืน” เป็นสิ่งที่ต้องดำรงอยู่คู่กันเสมอในลักษณะ “ที่ใดมีอำนาจ ที่นั่นย่อมมีการต่อต้านขัดขืนอยู่ด้วย” (Where there is power, there is resistance) (Foucault, 1988: 122 และ Foucault, 1990: 95)

ในประเด็นที่ว่าด้วยอำนาจ ฟูโกต์ ได้นำเสนอความคิดที่แตกต่างไปจากนัยของวาทกรรมกระแสหลัก ที่มักให้ความหมาย “อำนาจ” ไปในแง่ของขีดความสามารถที่บุคคลหนึ่งมีเหนือบุคคลอีกฝ่ายหนึ่ง อันเป็นการทำให้บุคคลหนึ่งยินยอมกระทำในสิ่งที่ผู้มีอำนาจเหนือกว่าต้องการให้กระทำ ซึ่งถ้าหากเป็นกรณีปกติแล้วเขาผู้นั้นจะไม่ยินยอมกระทำในสิ่งที่ถูกกำหนด หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ การที่บุคคลหนึ่งสามารถทำให้บุคคลหนึ่งยินยอมต่อตนได้นั่นเอง แนวคิดที่ให้ความหมายหรืออธิบาย “อำนาจ” ในลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น เป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากการมองสังคมว่าเป็นสนามการต่อสู้ที่เต็มไปด้วยการแข่งขันจากกลุ่มที่แตกต่างหลากหลายในการแสวงหาอำนาจ เพื่อที่จะได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนด และตัดสินใจ (decision-making) ในประเด็นสำคัญ (key issues) ให้เกิดการสนองตอบต่อผลประโยชน์ของกลุ่มตนให้ได้มากที่สุด (Lukes, 1980: 11 - 15) ซึ่งการมอง “อำนาจ” ตามนัยนี้มักเป็นการมุ่งเน้นและให้ความสนใจเฉพาะกับอำนาจที่มีลักษณะเป็นทางการ และมองอำนาจประหนึ่งเป็นสิ่งที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลสามารถเข้ายึดครองและใช้สอยได้อย่างอิสระ เพื่อ

ทำการกดขี่ ปรามปราม และ/หรือบังคับผู้ที่ปราศจากอำนาจให้กระทำในสิ่งที่ก่อประโยชน์แก่ผู้มีอำนาจ ดังนั้นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจึงเป็นไปในลักษณะของคู่ตรงข้ามที่มีผู้ได้ประโยชน์และผู้เสียประโยชน์เสมอ (zero-sum)

ฟูโกต์ให้ความสำคัญกับ “อำนาจ” ที่ไม่ได้มีรากฐานอยู่เฉพาะในประเด็นของเศรษฐกิจและการเมือง แต่เขามอง “อำนาจ” มีลักษณะเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันเป็นโครงข่ายสลับซับซ้อน มีความแตกต่างหลากหลาย และแทรกตัวอยู่ในทุกส่วนของสังคม (Sheridan, 1980: 1 - 8) จากความแตกต่างหลากหลายและสลับซับซ้อนของ “อำนาจ” ทำให้เป็นการไม่ถูกต้องนักที่เราจะพยายามเข้าไปจัดการแยกส่วนและหรือลดทอนให้ “อำนาจ” เหลือเพียงความสัมพันธ์ในประเด็นใดประเด็นหนึ่งอย่างอิสระจากประเด็นที่แตกต่างหรือไม่สนใจ เช่น ให้ความสำคัญเฉพาะในเรื่องของพรรคการเมือง การบังคับใช้กฎหมาย หรือกระบวนการเลือกตั้งเท่านั้น ทั้งนี้เพราะฟูโกต์มิได้มองว่าการมีอยู่ของ “อำนาจ” เป็นการดำรงอยู่อย่างเป็นระบบระเบียบ แต่ตรงกันข้าม การมีอยู่ของ “อำนาจ” กลับเป็นไปในลักษณะของการกระจายกระจายอยู่ไปกับทุกความสัมพันธ์ในรูปแบบของ “โครงข่ายแห่งอำนาจ” และแผ่ขยายครอบคลุมอยู่ตลอดทุกพื้นที่ของชีวิตทางสังคม แม้กระทั่งร่างกายของมนุษย์ที่ดูเหมือนมีความเป็นส่วนตัวและเป็นส่วนย่อยที่สุดของสังคมก็หาได้หลุดรอดหรือพ้นไปจากการถูกอำนาจเข้ากระทำแต่อย่างใด การที่ “อำนาจ” สามารถแทรกซึมและเข้าไปดำรงอยู่ได้ในทุกแห่งหนของสังคมนั้น ไม่ใช่เป็นเพราะ “อำนาจ” ได้กวาดรวมทุกอย่างเข้ามาไว้ด้วยกันภายในปริมาตรของอำนาจ แต่เป็นเพราะ “อำนาจ” มาจากทุกหนทุกแห่งในสังคม (Foucault, 1990: 93) “อำนาจ” จึงมิได้ถูกรวมศูนย์และจัดวางไว้ให้อยู่ แต่เฉพาะกับรัฐหรือเป็นสิ่งที่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งในสังคมจะเข้ายึดครองและปิดล้อมไว้เป็นเอกสิทธิ์ของตนเองแต่เพียงผู้เดียวได้ ตรงกันข้าม “อำนาจ” กลับมีการไหลเลื่อนถ่ายเทไปมาอยู่ตลอดเวลา เป็นผลให้ปัจเจกชนซึ่งเป็นผลสะท้อนแห่งอำนาจต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจไปด้วยในขณะเดียวกัน (Foucault, 1980: 98)

เมื่อกล่าวถึงเรื่องของอำนาจ ประเด็นคำถามที่ว่า “อำนาจคืออะไร” มักปรากฏขึ้นก่อนที่จะนำไปสู่ประเด็นอื่นเสมอ แต่การถามด้วยคำถามดังกล่าวเป็นสิ่งที่ยากยิ่งในการที่จะแสวงหา คำตอบที่ถูกต้อง ครอบคลุม สมบูรณ์ โดยเฉพาะหากมีจุดประสงค์เพื่อให้ได้คำตอบที่เป็นสากลใช้อธิบายได้ในทุกสถานที่และทุกเวลาตามหลัก “ความทั่วไป” ของการอธิบายแบบมหภาค เพราะการเพียรพยายามหาคำตอบด้วยกรอบคิดของทฤษฎีที่เป็นสากลซึ่งแม้จะมีความแตกต่างหลากหลายไปจากกันแล้วแต่ว่าเป็นการตอบที่หลุดไหลออกมาจากวิธีคิดของสำนักคิดใด ก็ล้วนแต่นำพาให้เราก้าวไปสู่

ปัญหาและความผิดพลาดได้ในที่สุด อันเป็นผลมาจากลักษณะของ “อำนาจ” ที่วางตัวกระจายกระจายอยู่ในทุกความสัมพันธ์และทุกแห่งหนของสังคม อีกทั้งยังมีความแตกต่างหลากหลายซับซ้อนจนเกินกว่าที่จะตัดทอน ลดส่วน และ/หรือละเอียดรายละเอียดปลีกย่อยของ “อำนาจ” ในแต่ละปรากฏการณ์ได้ (Foucault, 1980: 198 - 199) ฉะนั้นการวิเคราะห์อำนาจด้วยกรอบทฤษฎีที่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์โดยใช้กรอบแบบสากลย่อมไม่สามารถเกิดความถูกต้อง ครบถ้วน สมบูรณ์ตามความจริงได้ ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีสากลที่มาจากสำนักคิดใดก็ตาม ฉะนั้นการศึกษาถึง “อำนาจ” จึงควรให้เป็นไปเพื่อที่จะตอบคำถามว่า “อำนาจนั้นมีปฏิบัติการอย่างไร” (How is power exercised?) มากกว่าที่จะมุ่งศึกษาเพื่อหาคำตอบว่า “อำนาจคืออะไร” (What is power?) (Foucault, 1986: 216 - 219)

การเปลี่ยนมุมมองจากเดิมที่มุ่งศึกษาเพื่อหาคำตอบว่า “อำนาจคืออะไร” มาสู่ “อำนาจมีปฏิบัติการอย่างไร” ทำให้วัตถุประสงค์ของการศึกษาย้ายจากบุคคลหรือสถาบันที่เป็นทางการ ไปสู่การศึกษาถึงปฏิบัติการของ “อำนาจเล็กๆ” ที่โดดเด่นแสดงตนอยู่ในระดับวิถีปฏิบัติของชีวิตประจำวันในแต่ละบุคคล ซึ่งความสัมพันธ์ในวิถีชีวิตประจำวันทั้งหมดล้วนดำรงอยู่และดำเนินไปภายใต้การถูกรอบคลุมจากโครงข่ายแห่งอำนาจ จึงเป็นความสัมพันธ์ของอำนาจที่เกิดขึ้น เฉพาะที่ (local relation of power) หรือที่เรียกว่า “อนุภาคของอำนาจ” (micro physic of power) ซึ่งอาจเปรียบได้กับเส้นเลือดฝอยที่ทำหน้าที่นำเลือดไปหล่อเลี้ยงเนื้อเยื่อของอวัยวะ ภายในร่างกาย (capillary movement) (Hall, 1997: 50) จากลักษณะความสัมพันธ์ของอำนาจ ที่เกิดขึ้นเฉพาะที่ หรือที่เรียกว่าอนุภาคของอำนาจนั้น เป็นการเกิดขึ้นเฉพาะที่ในแต่ละส่วนของสังคมซึ่งมีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง ฉะนั้นการวิเคราะห์ “อำนาจ” ที่เป็นอนุภาคเล็กๆ โดยปฏิเสธการใช้กรอบคิดที่เป็นสากลและการมุ่งหาคำตอบว่าอำนาจคืออะไรจะทำให้เราสามารถมองเห็นอำนาจอื่นที่ ถูกกีดกัน ถูกกดทับ และถูกปฏิเสธได้เป็นอย่างดี การให้ความสำคัญกับอนุภาคของอำนาจจึงเป็นการเปิดพื้นที่ให้แก่ “อำนาจที่เป็นอื่น” ได้แสดงตน อันจะทำให้เราสามารถเข้าใจถึงกลไกแห่งอำนาจที่มีอยู่ในปรากฏการณ์เหล่านั้นได้อย่างครบถ้วนและเป็นจริงมากกว่า

รัฐ และอำนาจรัฐ

อำนาจรัฐได้ถูกผลิตและส่งต่อผ่านช่องทางมากมาย ทั้งที่เป็นอำนาจที่แข็งทื่อ ผ่านการใช้กฎหมายและบทลงโทษทางศาลเป็นเครื่องมือหลัก และอำนาจที่ละเอียดอ่อนจนบางครั้งยากที่จะ

สัมผัสความบางเบาของปฏิบัติการแห่งอำนาจแต่ที่ผลแห่งการควบคุม บังคับกลับแข็งแกร่ง ดังจะเห็นได้จากการผลิตชุดความรู้ผ่าน “วาทกรรมแห่งความถูกต้อง” ที่ถูกโอบกอดไว้ด้วยสีสรรแห่งความเป็นพลเมืองดี

เมื่อรัฐเป็นผู้ผลิตชุดความจริง ทำให้รัฐสถาปนาตนเองเป็นผู้กำหนดความถูกต้อง และถูกทำให้เกิดมายาภาพแห่งความถูกต้องซ้อนทับกับชุดความจริงที่ในเนื้อหาสาระโดยแท้อาจเป็นเพียงเรื่องของผลประโยชน์ของกลุ่มคนที่เขาอำนวยความสะดวกของคำว่ารัฐมาก่อให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ในขณะที่ชุดความจริงเหล่านั้นสร้างความชอบธรรมให้กับสิ่งที่รัฐปฏิบัติต่อประชาชน มันได้กระทำการกดทับ และเบียดไล่ชุดความจริงอื่นที่แตกต่างไปอยู่ในบริบทของคำว่า “ผิด” และ “สิ่งที่เลว” ทั้งที่ความจริงโดยเนื้อหาสาระของชุดความจริงเหล่านั้นยังมิได้มีโอกาสในการแสดงตนเพื่อปรากฏตนต่อสังคมเลย จึงกล่าวได้ว่ามันเป็นชุดความจริงที่ถูกปิดปากเงียบจากชุดความจริงที่สามารถแย้งยึดพื้นที่ความถูกต้องไว้จนหมดสิ้น

การผลิตซ้ำและส่งต่อแก่ประชาชนว่าการเลือกตั้งที่เกิดขึ้นเป็นสิ่งที่เรียกว่า “ประชาธิปไตย” เป็นเงื่อนไขที่ทุกคนสมควร/ต้อง “เคารพ” และ “ไม่ได้แย้ง” กับสิ่งที่จัดให้มีขึ้นและผลที่จะเกิดตามมา การอธิบายการกระทำของฝ่ายรัฐบาลภายใต้การนำของบุคคลผู้มีอำนาจได้กระทำและตอกย้ำความคิดในทุกช่องทางที่สามารถกระทำได้ การกล่าวอ้างตัวบทกฎหมายถึงข้อบัญญัติและฝ่ายของตนได้กระทำตามข้อบัญญัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัดจึงกลายเป็นชุดความจริงที่ถูกผลิตออกมาอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกัน ก็เป็นการปิดปากและเบียดไล่ความคิดทุกคนคิดที่มีความ “เป็นอื่น” อันแตกต่างไปจากตนให้ออกไปจากขอบเขตของคำว่า “ถูกต้อง”

แต่เมื่อมีอำนาจก็ต้องมีการต่อต้านชัดเจน ชุดความคิดของการต่อต้านชัดเจนจึงได้ก่อตัวขึ้นบนรากฐานของการไม่เห็นด้วยและพยายามที่จะเข้าแย้งยึดความชอบธรรมจากอำนาจเก่าที่ดำรงอยู่ “อารยะชัดเจน” เป็นวาทกรรม/องค์ความรู้ที่ถูกเลือกหยิบมาใช้ในปฏิบัติการของอำนาจที่เป็นอื่นในฐานะอำนาจชายขอบ แต่ด้วยการขาดอำนาจในการคำนวณความชอบธรรมของวาทกรรม/องค์ความรู้ชุดใหม่ ทำให้การเกิดขึ้นเพื่อแย้งยึดพื้นที่ความชอบธรรมของอำนาจชายขอบเป็นไปอย่างแผ่วเบา และถูกตีได้จากอำนาจศูนย์กลางในทุกรูปแบบเช่นกัน

ความสัมพันธ์ของอำนาจกับวาทกรรม/ความรู้ เป็นไปในลักษณะเหตุผลซึ่งกันและกัน กล่าวคือ อำนาจไม่ได้เป็นหนึ่งในเงื่อนไขของการเกิดขึ้นและดำรงอยู่ของความรู้ แต่อำนาจเป็นผู้สร้างองค์ความรู้ โดยความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นมาก็จะเข้าไปทำหน้าที่รับรองอำนาจในชุดเดียวกับตนให้สามารถยึดครองพื้นที่ เบียดไล่ และ/หรือแย่งชิงพื้นที่จากอำนาจในชุดอื่นที่แตกต่างไปจากตน อำนาจและความรู้จึงแสดงให้เห็นถึงกันและกันในฐานะที่ดำรงอยู่ด้วยกัน หาได้เป็นอิสระต่อกันแต่อย่างใด นั่นคือ ไม่มีความสัมพันธ์ทางอำนาจใดที่ปราศจากการสร้างระบบความรู้ และไม่มีความรู้ใดที่อยู่ได้โดยปราศจากอำนาจ ในทางกลับกัน ย่อมไม่มีอำนาจใดที่อยู่ได้โดยปราศจากการรับรองความถูกต้องจากระบบความรู้ และไม่มีระบบความรู้ใดที่สามารถดำรงอยู่ได้โดยปราศจากความสัมพันธ์ทางอำนาจ (Foucault, 1991: 27 - 28)

ภาพการต่อสู้ระหว่างสองขั้วอำนาจคือรัฐในฐานะผู้ปกครองกับประชาชนในฐานะผู้ถูกปกครองจึงเป็นการต่อสู้ที่อยู่บนรากฐานของความไม่เท่าเทียมกัน และนั่นจึงกลายเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้กลุ่มขั้วอำนาจที่หลุดไปจากศูนย์กลางของอำนาจเลือกที่จะนำแนวทางอารยะขัดขืนออกมาขับเคี่ยวกับอำนาจรัฐ โดยพยายามแสดงจุดยืนออกมาปรากฏให้คนส่วนใหญ่ในสังคมเห็นและเข้าใจตามที่ผู้กระทำอารยะขัดขืนปรารถนาให้เข้าใจ เพื่อให้คนในสังคมได้เห็น รับรู้ และคิดไปในทิศทางเดียวกับตนคิด ซึ่งนั่นหมายความว่า คิดในสิ่งที่ตรงข้ามกับสิ่งที่รัฐหรือผู้มีอำนาจได้ผลิตซ้ำชุดความจริงให้คิด

และหากฝ่ายใดสามารถได้สำเร็จ เส้นแบ่งของความถูกต้องก็就会被ขยับย้ายไปจากจุดที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ให้ขยายวงกว้างออกไปจากศูนย์กลางของอำนาจฝ่ายตน เพื่อกลืนกินพื้นที่ความชอบธรรมของอำนาจที่เป็นอื่นไปจากตนให้มากที่สุด เพราะสุดท้ายมันจะนำมาซึ่งความชอบธรรมและปิดปาก เบียดไล่ชุดความคิดอื่นให้ออกไปเป็นแนวคิดชายขอบจนไม่สามารถปรากฏให้เห็นเป็นความคิดที่ถูกต้องได้ในปริภูมิทางความคิดใหม่

การต่อต้านขัดขืนแบบอารยะขัดขืน (civil disobedience)

อารยะขัดขืน เป็นการเรียกกิจกรรมรวมๆ ของการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนที่ปฏิเสธที่จะปฏิบัติตามตามกฎหมาย หรือตามความต้องการและ/หรือคำสั่งของรัฐบาลหรือผู้อยู่ในอำนาจ เป็นการแสดง

การต่อต้านขัดขึ้นอำนาจกระแสหลัก โดยไม่มีการใช้ความรุนแรงทางกายภาพและพร้อมที่จะรับผลจากบทลงโทษตามกฎหมายโดยไม่บิดพลิ้ว

การแสดงออกถึงพฤติกรรมของแนวทางอารยะขัดขึ้นอันเป็นไปเพื่อการต่อต้านขัดขึ้นต่ออำนาจหลัก สามารถกระทำได้ในหลายช่องทาง อาจโดยการเลือกที่จะกระทำผิดกฎหมายบางข้อ ทั้งที่เป็นบทบัญญัติของกฎหมายที่ตนต่อต้านหรือกฎหมายอื่นที่ต่างออกไป ซึ่งนั่นมิใช่ประเด็นสำคัญ เพราะเป้าหมายสูงสุดในกระทำการพยายามที่จะแสดงตนออกมาจากพื้นที่ชายขอบของสังคมให้คนในสังคมส่วนใหญ่ได้เห็นและคิดไปในทิศทางที่กลุ่มตนต้องการ ฉะนั้นการน้อมรับให้ฝ่ายรัฐที่ตนต่อต้านลงโทษจึงเป็นเป้าหมายแฝงเพื่อบรรลุเป้าหมายหลัก ให้เป็นการตะโกนร้องโดยไม่ต้องส่งเสียง เพราะฝ่ายที่ถูกต่อต้านคือฝ่ายรัฐจะเป็นผู้ตะโกนร้องให้คนในสังคมได้รับรู้ผ่านกระบวนการลงโทษตามหลักวาทกรรมทางกฎหมาย ดังจะเห็นได้จากหลักการต่อต้านอย่างอหิงสาของท่านมหาตมะคานธี ที่ได้ร่างกฎเอาไว้ว่าอย่างน่าสนใจว่า

1. ผู้ต่อต้านอันมีอารยะจะไม่เก็บความโกรธใดๆ ไว้
2. เขาจะต้องทนทุกข์กับความโกรธจากฝ่ายตรงข้าม
3. ในการทำเช่นนั้น เขาจะถูกฝ่ายตรงข้ามโจมตี จงอย่าแก้แค้น แต่เขาจะไม่แสดงความกลัวต่อการถูกลงโทษหรือความชอบต่อคำสั่งใดๆ ที่มาจากความโกรธ
4. เมื่อบุคคลผู้อยู่ในอำนาจพยายามจับกุมผู้ต่อต้านอันมีอารยะ ผู้ต่อต้านจะยอมให้จับโดยสมัครใจ และเขาจะไม่ต่อต้านการเพิ่มหรือถอดทรัพย์สินสมบัติของเขาเอง เมื่อทรัพย์สินเหล่านั้นถูกเจ้าหน้าที่ยึดไป
5. ถ้าหากว่าผู้ต่อต้านอันมีอารยะมีทรัพย์สินอยู่ในการครอบครอง แต่ว่าเขาทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ดูแลทรัพย์สินเท่านั้น เขาจะปฏิเสธที่จะมอบทรัพย์สินนั้นไป แม้ว่าการปกป้องสิ่งนั้นอาจจะทำให้เขาต้องสูญเสียชีวิต เขาจะยอมปกป้องมัน แต่จะไม่แก้แค้น
6. การแก้แค้นนั้นรวมไปถึงการกล่าวคำสบถและการสาปแช่ง
7. ดังนั้น ผู้ต่อต้านอันมีอารยะจะไม่กล่าวดูแคลนฝ่ายตรงข้าม และจะไม่เข้าไปตะโกนด่าคำที่มี การคิดขึ้นใหม่มากมาย ซึ่งขัดแย้งกับจิตวิญญาณแห่งอหิงสา
8. ผู้ขัดขึ้นอันมีอารยะจะไม่ทำความเคารพหงแห่งสหราชอาณาจักร และจะไม่กล่าวดูแคลนเจ้าหน้าที่ไม่ว่าจะเป็นชาวอินเดียและชาวอังกฤษ
9. ในช่วงเวลาที่เกิดการต่อสู้ขึ้น ถ้าหากมีใครกล่าวดูแคลนเจ้าหน้าที่ หรือกระทำการทำร้ายเจ้าหน้าที่ ผู้ต่อต้านอันมีอารยะจะเข้าปกป้องเจ้าหน้าที่จากการถูกดูแคลนหรือจากการทำร้าย แม้ว่าจะต้องเสี่ยงชีวิตตัวเองก็ตาม

(http://www.lcc.ac.th/forum/board_posts.asp?FID=465)

หากนำแนวคิดของอารยะขัดขืนมาพิจารณา จะเห็นได้ว่ามีรากฐานอันถือเป็นแก่นของแนวทางที่สำคัญคือ

1. เป็นการกระทำที่ผู้กระทำ กระทำการละเมิดกฎหมายอย่างตั้งใจและรับรู้ถึงการละเมิดนั้น ทั้งนี้เพื่อเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงนโยบาย กฎหมาย กฎระเบียบของรัฐให้เป็นไปในทิศทางที่ตนเองเห็นว่าเชื่อว่าจะมีความชอบธรรมมากที่สุด
2. การละเมิดต่อข้อห้ามดังกล่าวต้องเป็นไปอย่างเปิดเผยต่อสาธารณะให้มากที่สุด เพื่อแสดงตนและให้รัฐเป็นฝ่ายตะโกนฟ้องแทนผู้กระทำ และเพื่อการบรรลุเป้าหมายนี้ ผู้กระทำการจึงเลือกที่จะประกาศให้รัฐและสังคมรับรู้ถึงสิ่งที่ตนเองจะกระทำการละเมิดต่อกฎหมายหรือข้อห้ามของรัฐล่วงหน้า
3. ด้วยเป้าหมายของการตะโกนโดยไม่ต้องส่งเสียงให้เกิดการแผ่ขยายไปในทุกจุดของสังคม การแสดงความเต็มใจที่จะรับโทษทางกฎหมายของการกระทำผิดกฎหมายจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งของผู้กระทำการ โดยเฉพาะการถูกลงโทษในแนวทางที่ผู้กระทำการมิได้ใช้ความรุนแรงต่อต้านอำนาจรัฐแต่อย่างใด
4. จากเงื่อนไขที่กล่าวมาเพื่อให้คนที่ได้รับรู้ถึงการกระทำของกลุ่มตนให้เกิดสำนึกใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม และเห็นพ้องกับแนวคิดที่กลุ่มผู้กระทำการยึดถืออยู่ ซึ่งนั่นหมายถึงการขยายพื้นที่ความชอบธรรมให้กับตนเองอันเป็นการขยับย้ายเส้นแบ่งของความถูกต้องนั่นเอง

แล้วท้ายที่สุด เมื่ออำนาจหนึ่งสามารถเข้าแย่งยึดพื้นที่แห่งความถูกต้องได้แล้ว การเบียดได้ชุดความคิดอื่นที่แตกต่างก็จะต้องเกิดขึ้น บนรูปแบบและเป้าหมายที่ไม่แตกต่างกัน การต่อสู้ของเสียงคนชายขอบที่ลุกขึ้นมาใช้แนวทางอารยะขัดขืนก็ได้หมายความว่า การชนะหรือพ่ายแพ้ของฝ่ายใดจะหมายถึงการจบสิ้นการต่อสู้และเข้าแย่งยึดและกดทับชุดความคิดที่เป็นอื่นลงได้ ตรงกันข้าม มันยังจะต้องมีการเคลื่อนไหว ถ่วงเท ขยับย้ายเส้นแบ่งแห่งความชอบธรรมอยู่ตลอดไป ตรวาทที่อำนาจยังเป็นอำนาจ

การความคิดก่อนถอดแวนที่ตัดขวาง

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจะเห็นได้ว่า แม้อำนาจอธิปไตยจะพยายามอำพรางตัวไว้ได้อย่างแนบเนียนด้วยการสร้างวาทกรรมที่ผลิตความจริงขึ้นมาเป็นระเบียบวินัยทั้งในรูปของกฎหมายที่มีบทลงโทษ หรือสิ่งที่ควรกระทำในฐานะพลเมืองที่ดีที่มีสังคมคอยจับตามอง แต่ทั้งหมดล้วนเป็นไปโดยมีเป้าหมายเพื่อการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งที่หากพิจารณาลงไปอย่างลุ่มลึก เราจะพบว่าสิ่งเหล่านั้นหาได้มีแก่นสารที่แท้จริงไม่ เป็นแต่เพียงสิ่งประกอบสร้างที่เกิดขึ้นมาโดยมีอำนาจอำพรางอยู่เบื้องหลัง ไม่ว่าจะเป็นการชูประเด็นการไปใช้สิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งกับการมีจิตวิญญาณแห่งประชาธิปไตย การเป็นคนอ่านหนังสือง่ายไม่ฝ่าฝืนกฎหมายบ้านเมืองกับการเป็นพลเมืองดีของประเทศ หรือกรณีตราหน้าบุคคลที่ฉีกบัตรเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรว่าเป็นผู้กระทำความผิดตามกฎหมายบ้านเมือง ฉะนั้นจึงเป็นสิ่งที่ไม่ผิดหากจะกล่าวว่า “สัจจะที่จริงแท้” (The Truth) เป็นสิ่งที่ไม่ได้มีอยู่จริงในปริภูมิแห่งมนุษย์ จะมีก็แต่เพียง “ความจริง” (truth) ที่ถูกสร้างขึ้นและแปรเปลี่ยนไปตามเวลาและสถานที่ (time and space) เช่นเดียวกันกับเกณฑ์ชี้มาตรฐานความถูกต้องที่มิได้มีความเป็นกลางหรือมีเหตุผลความจริงแท้แต่อย่างใด ทว่ากลับเต็มไปด้วยเส้นใยของอำนาจที่สอดแทรกแฝงตัวอยู่ในกฎเกณฑ์เหล่านั้น ทั้งนี้เพราะระเบียบวินัยและความถูกต้องล้วนเป็นเพียงการผลิตสร้างที่เกิดขึ้นจากการยึดครอง ผลิต และส่งขายวาทกรรมและอำนาจ หาได้เป็นสัจจะจริงแท้แต่อย่างใด ตรงกันข้าม ความจริงในสังคมกลับเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากข้อจำกัด ข้อห้าม ชนิดต่างๆ มากมาย โดยมีวาทกรรมซึ่งเป็นปฏิบัติการของภาษาที่มีกฎเกณฑ์เฉพาะตัวในการปฏิบัติงาน โดยมีได้จำกัดอยู่เฉพาะภายในโครงสร้างทางภาษาศาสตร์ แต่ยังครอบคลุมไปถึงกิจกรรมอื่นทางสังคมเป็นตัวกำหนด (ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2529: 145 - 146) วาทกรรมจึงเป็นระบบของความจริงที่ทำให้เกิดการแยกแยะว่าการกระทำใดถูกต้อง และการกระทำรู้ใดที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งความถูกต้องหรือไม่ถูกต้องล้วนเป็นผลมาจากการต่อสู้ แย่งชิง เพื่อการยึดครองพื้นที่การยอมรับจากสังคมส่วนใหญ่

อย่างไรก็ตาม แม้มนุษย์จะตกอยู่ภายใต้การครอบงำของอำนาจที่มีความแข็งแกร่งและครอบคลุมไปในทุกความสัมพันธ์ทางสังคมโดยเฉพาะอำนาจที่เกิดจากกลไกของการสร้างวินัย จนดูเหมือนว่ามนุษย์จะหมดสิ้นหนทางในการขยับเลื่อนตนเองไปจากการถูกเกาะกุมของอำนาจได้ แต่ความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เพราะทางออกเป็นสิ่งที่มาพร้อมกับการใช้อำนาจ “เมื่อใดที่มีอำนาจที่นั่นย่อมมีการต่อต้านขัดขืน” (resistance) (Foucault, 1980: 162) การครอบคลุมพื้นที่ทุกแห่งหนของอำนาจไม่ได้หมายความว่าอำนาจจะสามารถอยู่เหนือทุกสิ่งทุกอย่าง (omnipresent but not omnipotent) (Best and Kellner, 1991: 54 - 55) มนุษย์จึงมิได้ตกอยู่ในสถานะของการสิ้นไร้อำนาจ

อย่างสิ้นเชิงจนปราศจากพื้นที่ที่จะแสดงบทบาทการกระทำ (helpless and passive) แต่การกระจายอยู่ในทุกแห่งหนของอำนาจกลับทำให้การต่อต้านชัดเจนขึ้นจะต้องเคลื่อนย้ายฐานปฏิบัติการไปได้ในทุกที่และทุกเวลาและมีลักษณะของ “พหุลักษณะ” ที่สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบและกลยุทธ์เพื่อให้สอดคล้องกับอำนาจที่ต่อต้าน (Foucault, 1990: 94 - 96) การต่อต้านชัดเจนจึงสามารถปรากฏให้เห็นได้ทั้งในรูปลักษณะของอารยะขัดขืนซึ่งมีลักษณะของความไร้ระเบียบวินัยเพื่อต่อต้านกลไกของความเป็นระเบียบวินัยและความปกติ หรือในรูปแบบการสร้างวาทกรรมคู่ตรงข้ามขึ้นมาแย้งชิง พื้นที่เพื่อสร้างความชอบธรรมให้ตนเอง (Foucault, 1990: 101)

แม้จะมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการต่อสู้สักแค่ไหน การต่อต้านชัดเจนก็ยังคงดำเนินต่อไปภายใต้กรอบของการแย้งชิงเพื่อเป็นวาทกรรมหลักของสังคมจนสามารถสถาปนาตนเองเป็นสิ่งที่เต็มพร้อมไปด้วยความถูกต้องและมีความชอบธรรมในการกดทับและเบียดไล่อำนาจที่เป็นอื่นให้ออกไปจากปริณทณแห่งความถูกต้อง

บรรณานุกรม

- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2529). “มิเชล ฟูโกต์: ปัญญาชน ความจริงและอำนาจ,” ใน วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง. ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 - 2 ตุลาคม 2528-มีนาคม 2529. หน้า 142 - 154.
- Best, Steven and Kellner, Douglas. (1991). “Foucault and the Critique of Modernity,” in PostModern Theory : Critical Interrogations. New York: Guilford Press.
- Foucault, Michel. (1980). Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writing 1972-1977. Gordon, Colin (ed.) New York: Pantheon.
- Foucault, Michel. (1986). “The Subject and Power,” in Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics. Dreyfus, Hubert L. and Rabinow, Paul (eds.) Great Britain: The Harvester Press.
- Foucault, Michel. (1988). “Power and Sex,” in Michel Foucault: Politics Philosophy Culture. Kritzman, Lawrence D. (ed.) New York: Routledge.

Foucault, Michel. (1990). The History of Sexuality Volume I: An Introduction. Hurley, Robert (trans.) Harmondsworth: Penguin Books.

Foucault, Michel. (1991). Discipline and Punish: The Birth of Prison. Sheridan, Alan (trans.) New York: Penguin Books.

Hall, Stuart. (ed.). (1997). Representation : Cultural Representations and Signifying Practices. London: SAGE Publications.

Lukes, Steven. (1980). Power: A Redical View. London: The Macmillan Press.

Sheridan, Alan (ed.). (1980). Michel Foucault: The Will to Truth. London and New York: Tavistock Publications.

http://www.lcc.ac.th/forum/board_posts.asp?FID=465)